

КОДУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ ЗООФРАЗЕОЛОГІЇ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(35) 2016

УДК 81.373.7

Тодорова Н. Кодування просторової інформації засобами української та англійської зоофразеології; 16 стор.; бібліографічних джерел – 23; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена аналізу взаємодії зооморфного та просторового кодів культури в межах фразеології в українській та англійській мовах. Детальному аналізу піддається використання знаків донорської зони «тваринний світ» в процесі вербалізації реципієнтної області «простір».

Мета статті – виявлення універсальних та національно-специфічних рис кодування просторової інформації засобами зоофразеології в аналізованих мовах.

В процесі дослідження визначено корпус просторових фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом та уточнено поняття *анімалістичний компонент* в їх складі; розроблено тематичну класифікацію зоофразеологізмів просторової семантики; проаналізовано ступінь фразеологічності окремих зоокомпонентів в їх складі; визначено просторові концепти, які зазнали найвищого рівня вербалізації засобами зоофразеології в обох мовах.

Ключові слова: коди культури, зооморфний код, просторовий код, фразеологія, анімалістичний компонент, зоолексема, зоокомпонент.

Постановка проблеми. В сучасній лінгвістиці, що стрімко розвивається в рамках антропоцентричної парадигми, дослідники приділяють значну увагу національно-культурній специфіці мовної комунікації. Ніхто із нас не сприймає ізольованих предметів поза їх соціокультурним контекстом, адже світ культури є «життєвим світом» індивіду [2, с. 11, 12]. Культура виникає завдяки спроможності людського розуму добувати, зберігати, обробляти та використовувати інформацію, створюючи спеціальні знакові засоби кодування та транслювання інформації в соціумі, найважливішим з яких є мова. Таким чином, людина живе в створеному нею інформаційному середовищі – світі знаків, що є певними кодами [4, с. 49 – 50]. Коди культури як феномен універсальні за своєю природою, але метафори, в яких вони реалізуються, завжди національно детерміновані [7, с. 5]. Тому особливу роль в процесі вивчення національної специфіки кодування інформації відіграють фразеологічні одиниці (ФО), знаки вторинної семіотизації, «застиглі метафори» [10, с. 69], що виникають на перетині мови і культури [6, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння культури як сформованої ієрархії семіотичних систем було започатковане Ю. М. Лотманом. За думкою вченого, культура вводить інформацію в колективну пам'ять, «перетворює життя в текст» [9, с. 391, 398]. В. В. Красних вважає, що культура структурує зовнішнє середовище, використовуючи «коди культури», що співвідносяться з найдавнішими архетипними уявленнями людини [7, с. 5]. Як знакову реалізацію архетипів свідомості коди культури представлено в працях Є. Бартмінського, Д. Б. Гудкова, В. М. Телії, М. Л. Ковшової, В. В. Красних, С. Є. Нікітіної, О. О. Селіванової, Т. В. Цив'ян та інших. Узагальнюючи тематичні класифікації кодів культури, роз-

роблені вченими, виділимо їх основні види: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний та духовний [11, с. 69 – 70]. Чітких меж між кодами не існує, вони взаємодіють та проникають один в одного [11, с. 71]. Явище взаємопроникнення простежується в процесі метафоризації. Знаки однієї предметної сфери стають донорською зоною на позначення іншої реципієнтної зони [12, с. 177]. Даний принцип лежить в основі фразоутворення, тому в рамках ФО реалізуються три індекси трансформації кодової інформації: культурному кодуванню піддаються компоненти, семантика та образ ФО [11, с. 84].

Окреслення мети дослідження та формулювання завдань статті. В даній статті зроблено спробу проаналізувати взаємодію зооморфного та просторового кодів культури в межах фразеології в українській та англійській мовах, а саме використання знаків донорської зони «Тваринний світ» в процесі вербалізації реципієнтної області «Простір». Під зооморфним кодом, вслід за В. М. Телією, ми розуміємо сукупність уявлень про тваринний світ, номінатами тварин та інших живих істот, що позначають їх як ціле або їх частини, та специфічні для них якісні характеристики, що доповнюють їхні природні властивості функціонально значимими для культури смислами [18, с. 54]. «Простір» розуміється нами як домен – концептуальне утворення, на базі якого формуються концепти, пов'язані з просторовою когніцією: «об'єкт», «місце», «просторові відносини між об'єктом та місцем», «просторові відносини між об'єктами», «рух» та «антипростір» [14].

Мета статті – виявлення універсальних та національно-специфічних рис кодування просторової інформації засобами зоофразеології в українській та англійській мовах. Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань: визначити корпус прост-

торових фразеологічних одиниць (ПФО) з анімалістичним компонентом та уточнити поняття *анімалістичний компонент* в їх складі; розробити тематичну класифікацію зоофразеологізмів просторової семантики; проаналізувати ступінь фразеологічності окремих зоокомпонентів в їх складі; визначити просторові концепти, які зазнали найвищого рівня вербалізації засобами зоофразеології в обох мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Матеріалом дослідження послужили 181 ПФО в українській і 128 ПФО в англійській мові з анімалістичним компонентом, виявлені на основі методу суцільної вибірки з українських та англійських фразеологічних словників [17, 20, 23]. В нашій розвідці ми використували семантичний та структурний принципи вибірки матеріалу: на першому етапі було встановлено ФО с просторовою семантикою, на другому з отриманого корпусу було вилучено ПФО, в структурі яких є анімалістичний компонент. Підтримуючи тезу, що в зоофразеології вказівка на фауну здійснюється як експліцитно, через назви тварин, так й імпліцитно, через назви частин тіла тварин, назви місць їхнього проживання, звуконаслідувальні слова тощо [8, с. 64], під *анімалістичним компонентом* ми розуміємо лексеми на позначення окремих представників царини тварин або їх груп, частин тіла тварин та об'єктів, пов'язаних з їх життєдіяльністю, в складі ПФО. Для зручності в якості заміника виразу «лексема на позначення окремих представників царини тварин або їх груп, частин тіла тварин та об'єктів, пов'язаних з їх життєдіяльністю» використовуємо термін *зоолексема*. Термін *зоокомпонент* використовується нами як синонім терміну *анімалістичний компонент*.

В результаті аналізу компонентного складу ПФО нами виявлено 83 зоолексеми в українській мові та 85 зоолексем в англійській. Серед них 61 одиниця в українській мові і 63 в англійській – назви тварин; відповідно 1 і 3 – назви груп тварин; 16 і 14 – назви частин тіла тварин; 5 і 5 – назви об'єктів, пов'язаних з їх життєдіяльністю. Виходячи з того, що група лексем на позначення тварин є занадто об'ємною в порівнянні з іншими групами та об'єднує назви представників фауни в їх таксономічному різноманітті, нами розроблена більш детальна класифікація зоокомпонентів-назв представників тваринного світу. Вона будується за екстралінгвістичним принципом систематизації тварин, загальноприйнятим в сучасній зоології, де найвищим ієрархічним рівнем є *царина (тварина)*, а найнижчим – *вид (вовк)* [21]. Згідно з класифікацією рівнів ієрархії Дж. Лакоффа [15], базовий рівень в даній системі гіперо-гіпонімічних відношень займає *клас*. Отже класова належність тварин стає основою класифікації зоолексем на їх позначення. Серед лексем-компонентів ПФО виявлено назви представників наступних класів: *ссавці (білка, squirrel)*, *птахи (півень, cock)*, *комахи (бджола, bee)*, *риби (карась, herring)*, *плазуни (черепаха, tortoise)*, *земноводні (жаба, frog)*, *ракоподібні (рак, crab)*.

Таким чином, відштовхуючись від групової належності зоолексем-компонентів, аналізований нами корпус ПФО розподілено на 8 тематичних груп: ПФО з компонентом *ссавець* (теріофразеологізми); ПФО з компонентом *птаха* (орнітофразеологізми); ПФО з компонентом *комаха* (ентомофразеологізми); ПФО з компонентом *риба* (іхтіофразеологізми); ПФО з зоокомпонентом, що належить до інших класів (*плазун, земноводне, ракоподібне*) або типів (*моллюск, хробак*) тварин, що об'єднано в одну групу через їх незначну чисельність; ПФО з компонентом на позначення групи тварин; ПФО з компонентом-зоопартономімом; ПФО з компонентом на позначення об'єктів, пов'язаних з життєдіяльністю тварин.

Слід зауважити, що в аналізованому корпусі виявлено численні лексичні варіанти ПФО (*як заганий звір (вовк), хоч пацюки (цуценят) бий, [i] свині (собаки) не їдять; [as] nimble as a goat (squirrel), on Shanks' mare (pony), [as] fleet as a deer (gazelle)*), взаємозамінні анімалістичні компоненти яких можуть належати до різних груп або підгруп розробленої класифікації. Тому при статистичних підрахунках кількісного наповнення її окремих складових вихідною одиницею вважаємо фразеологічний варіант (ФВ), під яким розуміємо різновиди ФО, «які, характеризуючись відносною тотожністю фразеологічного значення й етимологічного образу, відрізняються окремими компонентами плану вираження» [1, с. 25].

Кількісну характеристику представленості зоокомпонентів різної групової належності в складі ПФО відображено в Таблиці 1 в порядку убавання.

Як свідчать статистичні дані, зоокомпонентам різної групової належності властивий різний ступінь фразеологічної продуктивності. Найбільшу питому вагу в обох мовах складають ПФО з компонентом *ссавець* (36,5 % в українській і 39,6 % в англійській мові), друге місце посідають ПФО з компонентом-партономімом (30,1 % і 24,8 % відповідно), третьою групою за чисельністю є ПФО з компонентом *птаха* (11,9 % і 12,1 % відповідно), за ними з невеликим відривом слідують ПФО з компонентом *комаха* (11 % і 8,1 % відповідно). Єдина відмінність в кількісному наповненні спостерігається в межах групи ПФО з зоокомпонентом, що належить до інших класів тварин: в українській мові дана група займає передостанню позицію (2,3 %), тоді як в англійській мові вона знаходиться на позицію вище (4,6 %), випереджаючи групу ПФО з компонентом *риба* (2,7 %). Останнє місце в обох мовах посідають ПФО з компонентом-лексемою на позначення групи тварин (0,4 % і 2,7 % відповідно). Таким чином, можна констатувати повний збіг ступенів фразеологічної продуктивності всіх групових об'єднань в українській та англійській мовах. Незначна кількісна асиметрія на користь української мови в складі майже всіх груп зумовлена загальною кількісною перевагою українських ПФО.

Кількісна характеристика зоокомпонентів в складі ПФО

Групові належності компонента-зооніма	Українська мова		Англійська мова	
	Кількість одиниць (ФВ)	Співвідношення в %	Кількість одиниць (ФВ)	Співвідношення в %
Ссавці	80	36,5	59	39,6
Партоніми	66	30,1	37	24,8
Птахи	26	11,9	18	12,1
Комахи	24	11	12	8,1
Життєдіяльність тварин	10	4,6	8	5,4
Риби	7	3,2	4	2,7
Інші класи тварин	5	2,3	7	4,6
Групи тварин	1	0,4	4	2,7
Загальна кількість одиниць (ФВ)	219	100	149	100

Детальний розгляд відібраного матеріалу розпочнемо з найчисельнішого об'єднання ПФО з компонентом *ссавець*. Одиниці даної групи можна розділити на чотири підгрупи: ПФО з компонентом *свійська тварина* (українська мова: 56 ПФО (70 % від загальної кількості ПФО з компонентом *ссавець*); англійська мова: 39 ПФО (66,1 %)); ПФО з компонентом *дика тварина* (українська мова: 18 ПФО (22,5 %); англійська мова: 16 ПФО (27,1 %)); ПФО з компонентом-зоонімом (українська мова: 3 ПФО (3,7 %); англійська мова: 3 ПФО (5,1 %)); ПФО з компонентом гіперонімом (українська мова: 3 ПФО (3,7 %), англійська мова: 1 ПФО (1,7 %)).

В межах найчисельнішої підгрупи ПФО з компонентом *свійська тварина* виявлено 15 лексем-компонентів (*собака, пес, цуценя, кіт, вівця, баран, свиня, кінь, кобила, коза, козел, цап, корова, теля, віл*) в українській мові та 16 (*dog, hound, cat, sheep, mutton, lamb, pig, hog, horse, ringer, mare, pony, goat, ass, bunny, rabbit*) в англійській.

В українській мові найпродуктивнішими є лексичні одиниці на позначення родового поняття *собака*. Лексема *собака* зустрічається в 17 ПФО (*[i]* з *собаками не піймати, як собака за обгризену кістку, дражнити собак*), лексема *пес* – в 5 ПФО (*піти на пси*), лексема *цуценя* – в 1 ПФО (*хоч цуценят бий*). Друге місце посідають ПФО з компонентом-родовим поняттям *кінь*. Виявлено 7 ПФО з лексемою *кінь* (*хоч конем грай, і конем не об'їдеш*) та 2 ПФО з лексемою *кобила* (*як кобила в спасівку*). Значну кількість ПФО (7) складають одиниці з лексемою-компонентом на позначення родового поняття *коза* (*бити як сидорову козу, там, де козам роги правлять*) та *корова* (*куди корова, туди і теля; як корова язиком злизала*).

В англійській мові найчисельнішою є група ПФО з компонентом на позначення родового поняття *horse*. Виділено 7 ПФО з компонентом

horse та по 1 ПФО з компонентами *ringer, mare, pony* (*horse to horse, on Shanks' mare (pony)*). Друге місце посідають ПФО з компонентом-родовим поняттям *pig*: 5 ПФО з лексемою *pig* та 3 ПФО з лексемою *hog* (*follow (one) like St. Anthony's pig, be on the hog*). Третіми за чисельністю (6 ПФО) виявилися ПФО з компонентом *cat* (*one can swing a cat, like a scalded cat*) та 6 ПФО з компонентом на позначення родового поняття *dog* (*dog keeping house, ride before the hounds*). Доволі широко в англійській фразеології представлені компоненти на позначення родового поняття *sheep* (5 ПФО): *sheep* (*follow (one) like sheep*), *lamb* (*in two shakes [of a lamb's tail]*), *mutton* (*[as] dead as a mutton*).

Таким чином, при майже однаковому компонентному складі підгрупи *свійська тварина* констатуємо різний ступінь фразеологічності окремих компонентів в досліджуваних мовах. Продуктивність певних зоолексем пояснюємо роллю, яку відіграють певні тварини в господарській діяльності та культурі аналізованих мовних спільнот. Собака, охоронець вогнища та домівки, була священною твариною для давніх українців [19, с. 49], що здебільшого вели осілий спосіб життя, займаючись хліборобством [3]. Кінь, незамінний помічник в полюванні, нескінченних конфліктах між племенами, випасанні скоту, адже землеробство було досить трудомістким заняттям в географічних умовах проживання давніх бриттів [5], з часом став справжнім культурним символом [16].

В межах підгрупи ПФО з анімалістичним компонентом *дика тварина* виявлено розбіжності як в кількісній, так і в якісній представленості лексем на позначення представників тваринного світу в аналізованих мовах.

Так, в українській мові виявлено 7 лексем (*вовк, миша, пацюк, лис, заєць, куций, білка*), що виконують функцію номінації 6 родових понять. В англійській мові виділено майже вдвічі більше

лексем, а саме 13 (*mouse, fox, hare, squirrel, coon, bear, deer, gazelle, possum, bat, tiger, lion, elephant*). Лише 4 одиниці представлено в обох мовах (*миша (mouse), лис (fox), заєць (hare), білка (squirrel)*). Лексемний склад даної групи зумовлено розповсюдженістю певних представників тваринного світу на територіях проживання англomовного та україномовного етносів. Слід підкреслити широку представленість компонентів-екзотичних тварин в англійській фразеології, що пояснюється їх відомістю та популярністю в англomовному просторі. Лексеми на позначення екзотичних тварин відсутні в українських ПФО даної групової належності.

Щодо ступеню фразеологічності, в українській мові найбільш часто вживаними є лексеми *вовк* (5 ПФО): *про вовка промовка, а вовк [і] тут; миша* (5 ПФО): *[і] миша не пролізе; заєць* (4 ПФО): *як солоного зайця перев. з сл. ганяти*. В англійській мові не спостерігається прояву високої фразеологічності окремих одиниць, кожна вищезгадана лексема реалізується лише в 1 або 2 ПФО (*get the hare's foot to lick, the lion's mouth, [as] fleet as a deer*).

В українській мові в складі 3 ПФО реалізувався 1 зоонім – *Сірко* (*як Сірко на прив'язі, як Сірко на базарі*), який зазнав десемантизації та виступає як аналог лексеми *собака*. Натомість в англійській мові виявлено десемантизований зоонім *Bayard* (*ride Bayard of ten toes*), заміник лексеми *horse*. *Bayard* – кінь, відомий в старовинних лицарських романах [16]. Існування десемантизованих зоонімів на позначення собаки в українській фразеології та коня в англійській підтверджує факт їх значущості для відповідних культур, що було констатовано вище при розгляді компонентів - свійських тварин.

Гіперонім *звір* (*animal*) зустрічається в 3 ПФО в українській мові та 1 ПФО в англійській (*як загнаний звір; go to the entire animal*).

Друга за кількісним наповненням група об'єднує ПФО з зоопартонімами. В українській мові виділено 16 лексем на позначення партитивних частин тварин (*шкура, хвіст, пазур, кіготь, копито, крило, перо, рило, морда, линтвар, вовна, шерсть, лапа, пух, риг, вухо*), в англійській мові – 14 лексем (*leather, tail, clutch, claw, hoof, wing, feather, horn, horseback, fang, fin, hide, dag, shell*). Більше половини з них (8) виявлено в обох мовах.

В українській фразеології найвищий рівень фразеологічної продуктивності демонструють компоненти *шкура* (16 ПФО: *на воловій шкурі не списати, [аж] шкура репає*), *хвіст* (13 ПФО: *хвостом війнути, бігати хвостом*), *лапа* (9 ПФО: *брати в [свої] лапи*), *кіготь* (5 ПФО: *рвати кігті*).

В англійській мові високою продуктивністю відрізняються лексеми *tail* (9 ПФО: *turn tail, at one's tail*), *wing* (8 ПФО: *take wing, stretch*

wing to weather), *leather* (4 ПФО: *pull leather, hell-for-leather pursuit*).

Третю за чисельністю групу утворюють орнітофразеологізми. В українській мові в їх складі виявлено 15 лексем на позначення птахів, які розподіляються на три підгрупи: *дикі птахи* (10 лексем: *горобець, сова, сич, ворон, ворона, сорока, дрозд, крячка, нурок, гоголь*), *свійські птахи* (3 лексеми: *курка, квочка, півень*), *гіпероніми* (2 лексеми: *пташка, птах*). В англійській мові виділено 10 компонентів-орнітонімів: *дикі птахи* (5 лексем: *crow, eagle, shag, partridge, cuckoo*), *свійські птахи* (4 лексеми: *hen, chicken, cock, goose*), *гіпероніми* (1 лексема: *bird*).

В українській фразеології 13 ПФО утворено компонентами - дикими птахами, найпродуктивнішими з яких є *горобець* (4 ПФО: *як у горобця, горобцю по коліна*). Серед компонентів-свійських птахів, що створюють 9 ПФО, високою фразеологічністю вирізняється лексема *курка* (5 ПФО: *курці ніде голови простромити, крутитися наче курка в решеті*).

В англійській мові компоненти – свійські птахи є більш продуктивними (7 ПФО) в порівнянні з дикими птахами (6 ПФО), причому жодна лексема не виділяється високим ступенем фразеологічності в обох підгрупах: однією одиницею утворюється максимум 2 ПФО (*scarce as hen's teeth, wild goose chase, chicken feed, as the crow flies, like a shag on a rock*).

В складі ентомофразеологізмів виявлено 13 лексем на позначення комах в українській мові (*муха, блоха, жука, воша, лялечка, бомок, бджола, оса, шваб, хрущ, сарана, павук*) і 10 лексем в англійській мові (*fly, bee, hornet, nit, mite, tick, grasshopper, mosquito, bumblebee, ant*). Незважаючи на майже однакову кількість одиниць, дана група має відмінний якісний склад: лише 2 компоненти – комахи представлено в обох мовах: *муха (fly), бджола (bee)*.

В українській мові високим рівнем фразеологічності вирізняється лексема *муха* (10 ПФО: *як мухи (з сл. лізти), летіти, як мухи на мед, як сонна муха*), інші компоненти фігурують в складі максимум 2 одиниць (*як воша за кожух, як сарана (з сл. сунути), як бджіл у вулику*). Серед англійських лексем-компонентів на позначення комах не виявлено жодної високопродуктивної одиниці (*beeline, knee-high to a grasshopper, [as] full as a tick*).

В аналізованих мовах у складі ПФО виявлено по 5 компонентів, пов'язаних з життєдіяльністю тварин (*гніздо, кубло, яйце, павутина, вулик та nest, foil, file, warren, egg*). Лексеми *гніздо* та *nest* відрізняються більш високим рівнем фразеологічності в обох мовах (*осине гніздо, насиджене гніздо; fly the nest, cuckoo in the nest*). Наявність двох англійських лексем на позначення сліду звіра (*foil, file*) в такій малочисельній групі свідчить про пріоритетність

полювання як виду діяльності для даної мовної спільноти.

Іхтіофразеологізми складають незначну частку зоофразеології з просторовою семантикою в досліджуваних мовах. В українській мові виявлено 5 компонентів на позначення риби в складі 7 ПФО (*риба, карась, окунь, тарань, в'юн*), в англійській мові 3 компоненти в складі 4 ПФО (*herring, mackerel, sardine*). Всі лексеми, виявлені в українській мові, вербалізують річкові різновиди риб, в той час як англійські лексеми – морські. Даний факт зумовлено ареалом проживання певного етносу та поширеністю певних видів риб в ньому. Найбільш активним щодо фразеотворення виявився український гіперонім *риба* (як *риба з водою*), та англійський гіпонім *herring* (*[as] dead as a herring*).

Лексеми-компоненти (*черепаха, жаба, рак, слимак; tortoise, turtle, frog, crab, snail, oyster, leech*) на позначення тварин іншої класової належності (*плазун, земноводне, ракоподібне, молюск, хробак*) зустрічаються в 5 українських і 7 англійських ПФО, які об'єднано в одну групу через їх незначну кількість (*[старій] жабі по коліна, черепахою [іти, плентатися]; stick to (one) like a leech, [as] slow as a snail*).

Також в англійській мові виявлено 4 ПФО з лексемою на позначення групи тварин (*herd, leach, fold*) і лише 1 ПФО в українській мові (*рій*).

Аналізуючи ПФО, перейдемо від плану вираження до плану змісту. В українській та англійській мовах виявлено групи ПФО з зоокомпонентами, що вербалізують концепти «об'єкт», «місце», «просторові відносини між об'єктом та місцем», «просторові відносини між об'єктами», «рух», «анти-простір» та окрема група ПФО, які одночасно об'єднують декілька концептів. Дане явище пояснюється тим, що ФО представляють собою мікротексти, номінативна основа яких пов'язана з ситуативним характером означуваного та охоплює всі типи інформації, пов'язані з ситуацією [13, с. 8].

В українській мові найбільшою об'єктивацією засобами зоофразеології (27 % ПФО) зазнав концепт «просторові відносини між об'єктами» (ФО як *вірний (вірна) собака; там, де козам роги правлять* вербалізують мікронцепт (МК) «відстань» в його складі; *тягти шкуру* – МК «тактильний контакт»). Другим за щільністю кількісного представлення засобами зоофразеології (25,6 % ПФО) виявився концепт «рух» (як *[той] слимак; як муха в окопі* – МК «інтенсивність руху»; *крутиться в'юном* – МК «спосіб пересування»; *перелітний птах* – МК «переміщення зі зміною локусів»; *показати хвіст* – МК «піти»). Третім за представленістю у засобах зоофразеології (18,3 %) є концепт «об'єкт» (як *у kota сліз; [і] свині не їдять* – МК «множинність»; *[такий, що][і] собака не перес-*

кочить; висохлий на тараню – МК «розмір об'єкта»).

В англійській мові перше місце за кількісним наповненням зі значним відривом від інших (49 %) посідає концепт «рух», представлений мікронцептами МК «інтенсивність руху» (*[as] slow as a tortoise*); МК «спосіб пересування» (*quick as a bunny; on foot's horse*); МК «переміщення зі зміною локусів» (*like geese on the common*); МК «піти» (*break herd*). Другим за щільністю наповнення (16,1 %) виявилось семантичне об'єднання ПФО, що об'єднує декілька концептів одночасно. Наприклад, ПФО *packed like sardines* вербалізує концепти «об'єкт», «просторові відносини між об'єктами» та «просторові відносини між об'єктом та місцем» (в ній закладена інформація про множинність об'єктів, їх розташування в одному місці на маленькій відстані один від одного); ПФО *bring up the tail* вербалізує концепти «рух» та «просторові відносини між об'єктами» (вона містить інформацію про рух об'єктів та просторове розташування одного об'єкта відносно іманентних характеристик іншого). Концепт «просторові відносини між об'єктами» (11,4 %) займає третє місце за ступенем представленості в англійській мові (*have (one) in leash* – МК «відстань»; *get (one's) claws into (one, something)* – МК «тактильний контакт»).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті компонентного та семантичного аналізу ПФО в англійській та українській мовах виявлено як універсальні, так і національно-специфічні риси кодування просторової інформації засобами зоофразеології.

В плані вираження загальні риси проявляються в активному використанні знаків донорської зони «Тваринний світ» в процесі вербалізації реципієнтної області «Простір» (83 лексеми в українській мові і 85 лексем в англійській), повному збігу класифікацій ПФО з зоокомпонентом (8 груп в обох мовах) та фразеологічній продуктивності компонентів окремих тематичних груп (об'єднання ПФО с компонентом *сsaveць* – лідер в обох мовах). В плані змісту – в аналогічному переліку просторових концептів, вербалізованих зоофразеологізмами (7 концептів в обох мовах).

Етно-специфічні риси плану вираження даної фразеосистеми прослідковуються в її якісному наповненні (із 83 українських і 85 англійських зоолексем лише 31 представлено в обох мовах; найвищий рівень збігу (8) – група *partитивні елементи*, відсутність збігу – групи *риби* та *група тварин*); у фразеологічній активності окремих зоокомпонентів у межах однієї тематичної групи (лексеми *собака* та *шкура* найактивніші в українській мові; *horse* та *tail* – в англійській). В плані змісту етно-специфічні риси проявляються в концентрації ПФО, які вер-

балізують певні концепти: в українській – «просторові відносини між об'єктами» (27 %), в англійській мові – «рух» (49 %).

В перспективі планується розглянути взаємодію просторового коду з іншими кодами культури: соматичним, часовим, предметним та духовним.

Література

1. Алефіренко, М.Ф. Теоретичні питання фразеології [Текст]: Монографія / М. Ф. Алефіренко. – Харків: Вища школа, 1987. – 136 с.
2. Гончарова, І.М. Проблема міфологічного символізму в контексті культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.04 – «Філосо. антропологія та філософія культури» [Текст] / І. М. Гончарова. – К., 1998. – 20 с.
3. Історія української культури [Електронний ресурс]: [у 5 т.]. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 2. – 846 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>
4. Кармин, А.С. Философия культуры в информационном обществе: проблемы и перспективы [Текст] / А.С. Кармин // Вестник Российского философского общества. – 2005. – № 2 (34). – С. 49 – 62.
5. Кертман, Л.Е. География, история и культура Англии [Електронний ресурс] / Л. Е. Кертман. – М.: Высшая школа, 1979. – 384 с. – : Режим доступу: http://royallib.com/author/kertman_lev.html
6. Ковшова, М.Л. Семантика и прагматика фразеологизмов (лингвокультурологический аспект): автореф. дисс. на соискание уч. степени доктора наук: спец. 10.02.19 – «Теория языка» [Текст] / М. Л. Ковшова. – М., 2009. – 48 с.
7. Красных, В.В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация. – М.: МАКС Пресс, 2001. – Вып. 19. – С. 5 – 19.
8. Крижко О.А. Етнічні символи та стереотипи в українській зоонімній терміносистемі / О. А. Крижко // Актуальні проблеми слов'янської філології : Міжвузів. збірн. наук. статей. Лінгвістика і літературознавство. – Київ : Аспект-Поліграф, 2006. – Вип. 11. – С. 62 – 69.
9. Лотман, Ю.М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – С.-Петербург: Искусство-СПБ, 2000. – 704 с.
10. Никитин, В. М. Проблема классификации фразеологизмов и их относительная устойчивость и варьирование / В. М. Никитин // Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц: материалы межвузовского симпозиума. – Тула, 1968. – С. 68 – 76.
11. Савченко, Л.В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія / Л. В. Савченко. – Сімферополь: Доля, 2013. – 600 с.
12. Селіванова, О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографія / О. О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
13. Телия, В.М. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. М. Телия. – М.: Школа: «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
14. Тодорова, Н.Ю. Концептуальна структура домену «Простір» / Н. Ю. Тодорова // Наукові записки. – Вип. 146. – Серія: Філологічні науки. – Кіровоград: Видавець Лисенко В. Ф., 2016. – С. 173 – 177.
15. Lakoff, G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1990. – 632 p.
16. The Horse as Cultural Icon: The Real and the Symbolic Horse in the Early Modern World / [ed. by P. Edwards, R. A. E. Enekel, E. Graham]. – Boston: Brill, 2012. – 407 p.

Лексикографічна література

17. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. Л. Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.
18. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / [Отв. ред.: В. Н. Телия]. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. – 782 с.
19. Плачинда, С. П. Словник давньоукраїнської міфології / С. П. Плачинда. – К.: Український письменник, 1993. – 63 с.
20. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К.: Наук. думка, 2003. – 1104 с.
21. Енциклопедія Кольєра (Collier's Encyclopedia) [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier
22. Grose F., A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue / F. Crose. – [2-nd ed., corrected and enlarged]. – London: F. Leach, 1703.
23. Oxford dictionary of English Idioms [Text] / [edited by J. Ayto]. – Third Edition. – New York: Oxford University Press Inc., 2010. – 407 p.

Наталья Тодорова

КОДИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИИ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОЙ И АНГЛИЙСКОЙ ЗООФРАЗЕОЛОГИИ

Аннотация. Статья посвящена анализу взаимодействия зооморфного и пространственного кодов культуры в рамках фразеологии в украинском и английском языках. Детальному анализу подвергается использование знаков донорской зоны «животный мир» в процессе вербализации рецепиентной области «пространство».

Цель статьи – выявление универсальных и национально-специфических черт кодирования пространственной информации средствами зоофразеологии в рассматриваемых языках.

В процессе исследования определен корпус пространственных фразеологических единиц с анималистическим компонентом и уточнено понятие *анималистический компонент* в их составе; разработана тематическая классификация зоофразеологизмов пространственной семантики; проанализирована степень фразеологичности отдельных зоокомпонентов в их составе; определены пространственные концепты, которые подверглись высокому уровню вербализации средствами зоофразеологии в обоих языках.

Ключевые слова: коды культуры, зооморфный код, пространственный код, фразеология, анималистический компонент, зоолексема, зоокомпонент.

Nataliya Todorova

SPATIAL INFORMATION CODING BY MEANS OF UKRAINIAN AND ENGLISH ZOOPHRASEOLOGY

Abstract. This article deals with the interaction of zoomorphic and spatial cultural codes within the Phraseology of the Ukrainian and English languages.

The study is aimed at revealing the universal and national-specific features of spatial coding by zoophraseology in the languages under analysis.

Based on the clarified definition of the notion *animalistic component* built is the corpus of spatial idioms with an animalistic component. Elaborated is the thematic classification of the idioms within it. Complex analysis of idioms components reveals zoolexemes with a high degree of idiomaticity. Semantic idioms analysis identifies the spatial concepts that are highly verbalized in the Ukrainian and English languages.

Key words: cultural codes, zoomorphic code, spatial code, phraseology, animalistic component, zoolexeme, zoocomponent.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2016 р.

Тодорова Наталія Юрївна – викладач кафедри перекладу та мовознавства Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса).